

Felnőttképzés és vidékfejlesztés

Bevezetés

Számos, Magyarország korábban is hátrányos helyzetű területe az elmúlt 20–25 évben további leszakadást mutat. A probléma több forrásból ered; ezért az ezek felszámolására indított programok sikere sem tartós. A gazdasági mutatókkal mérhető hátrányok továbbgyűrűznek a társadalmi folyamatokba is. Egy-egy részelem általában nem képes tartós változást generálni (Velkey *et al.*, 2013). Másfelől ugyanakkor, amennyiben a közgazdasági fejlesztési szemlélet nem kap kizárólagos prioritást egyes térségek vizsgálatakor, értékelésekor (pl. a hátrányos helyzetű térségek esetében), akkor számos rurális térség, ezek települései biztosíthatnak az emberhez méltóbb élőkörülményeket (pl. a természeti környezet közelsége, a természeti környezet adta lehetőségek, feltételek, alacsonyabb népsűrűség, alacsonyabb zaj- és egyéb szennyeződések).

A vidéki térségek egyik jelentős problémája és ezek komplexitásának – negatív értelemben vett – katalizátora az elsősorban munkaerőpiacon hasznosítható tudásfajták, esetenként készségek hiánya (Erdei és Kotics 2014). A vidékfejlesztés kulcsa éppen ezért a tudás, ismeret és az innovációs képesség megjelenítése, jelenléte, a tudásabszorpció és tudásmegtartó képesség erősítése. Az utóbbiak (innováció) esetében hangsúlyos kérdés az innovációs tevékenységek, valamint az innovációk és tudások sajátossága, szerkezete és irányultsága. Egy közelmúltban végzett kutatás szerint a hazai vidékfejlesztéshez kapcsolódó innovációk többsége endogén formában valósult meg, vagyis saját, helyi ötletet valósítottak meg egyének, szervezetek. Ezzel szemben viszont a jó gyakorlatok jelentős része külföldi példák, esetek hazai megvalósítását jelentette (Szörényiné Kukorelli I., 2013, 10. o.). Az innovátorok kétharmada diplomával rendelkezik (Szörényiné Kukorelli I., 2013, 12. o.). Látható tehát, hogy az iskolázottság szerepe a direkt vagy indirekt vidéki innovációkban döntő jelentőségű. Persze hangsúlyos kérdés, hogy a vidékfejlesztési innovációk többsége milyen innovációs területeken és szinteken valósul meg, továbbá, hogy a társadalmi innovációk milyen mértékben lépnek át a gazdasági szektorba. További vizsgálatokat igényel a vidéki innovációk kapcsolódási lehetőségének és a kapcsolódási lehetőségek folyamatának elemzése a kimondottan tudás- és technológia intenzív – számos esetben a globális – innovációban, azaz, hogyan valósul meg az innováció diffúziója.

Az említett kutatásban a válaszadók többsége (51%) véli úgy, hogy az innováció megvalósításához szükség van valamilyen formális képzésre, képzési részvételre. Megközelítjük a másik oldalról is az eredményt, ti. a válaszadók fele nem gondolja úgy, hogy szükséges bármiféle formális képzés az innováció (siker) megvalósításához. A fenti eredmények alátámasztják azt a megállapítást, mely szerint a magasabb iskolázottsággal több tudás, információ jelenik, jelenhet meg a vidéki térségekben, amelyek innovációs szintet is elérhetnek. Éppen ezért fontosnak tartjuk, hogy a 2011-es népszámlálási statisztikák alapján megvizsgáljuk a magyarországi iskolázottság egy-két területi jellemzőjét, s ezekkel a mutatókkal néhány megállapítást tegyünk.

Az iskolázottság területi sajátosságai

A népesség iskolázottságának foka és iránya nemcsak az egyén munkaerő-piaci lehetőségeiben meghatározó, de ennek révén egy adott térség gazdasági vonzerejének formálásában is. A vidékfejlesztés nélkülözhetetlen feladata a megfelelő tudás eljuttatása a rurális térségekbe, illetve a helyben meglévő ismeretek feltárása. A következőkben a 2011-es népszámlálásra alapozva egy rövid elemzést ismertetünk, mely az iskolarendszerű iskolázottságot vizsgálja. Ez, az iskolázottsági elemzések klasszikusnak mondható formája a kiindulópont. Ugyanakkor egy későbbi elemzésben célszerűnek mutatkozik a megkezdett értékelés folytatása, melynek keretében a felnőttkorban megvalósuló tanulások bevonásával egy komplexebb értékelést lehet elérni. Ebben az adathozható, megragadható felnőttoktatás és felnőttképzés területi jellemzőinek elemzése történhet meg.

A vizsgálatban településszintű adatokkal dolgoztunk. A 3135 település esetében elemeztük a 2011-es népszámlálási statisztikában elérhető iskolázottsági adatokat. Ennek során négy változót vettünk figyelembe:

- a legalább egy befejezett iskolai évvel sem rendelkezők aránya a 10 éves és annál idősebb népesség körében (ezt a csoportot gyakorlatilag analfabétának tekinthetjük);
- a befejezett alapfokú végzettséggel rendelkezők arányát a 15 éves és annál idősebb népesség körében;
- a középfokú végzettséggel rendelkezők arányát a 18 éves, illetve annál idősebb népességben, valamint;
- a diplomával rendelkezők arányát a 25 éves és ennél idősebb népesség körében.

Az egyes kategóriákban rangsoroltunk minden egyes hazai települést, s a továbbiakban ezzel dolgoztunk. A rangsorokból egy változót készítettünk átlagolással. Az így képzett változó esetében összehasonlítottuk a megyei, megyeszékhelyi, illetve megyeszékhely nélküli átlagokat, melyeket térképeken jelenítettünk meg. A magasabb érték a magasabb iskolázottságot, értelemszerűen, a rangsorban elfoglalt előkelőbb helyezést jelenti. Az első változót (a legalább egy befejezett iskolai évvel sem rendelkezők aránya a 10 éves és annál idősebb népesség körében) iskolázottsági szempontból negatív értéknek tekintettük, ezért a többi három érték összegéből ezt levontuk. Fontos megjegyeznünk, hogy megközelítésünkben egy település egy értéket képvisel, függetlenül a lakosságától (1. táblázat).

1. táblázat Az iskolázottság megyei átlagai

Megye	Iskolázottsági átlag
Budapest	2714,6250
Pest	2256,6719
Komárom-Esztergom	2202,3600
Győr-Moson-Sopron	2067,3315
Fejér	2043,2827
Vas	1947,5064
Csongrád	1820,8708
Veszprém	1712,8427
Békés	1612,5667
Heves	1599,4142
Bács-Kiskun	1576,3792
ÁTLAG	1568,0000
Jász-Nagykun-Szolnok	1536,5455
Nógrád	1512,5781
Zala	1445,7310
Tolna	1335,6424
Borsod-Abaúj-Zemplén	1319,9275
Somogy	1270,7264
Hajdú-Bihar	1244,6707
Baranya	1237,0199
Szabolcs-Szatmár-Bereg	1129,2802

Forrás: Márton Sándor számítása a KSH 2011 népszámlálás alapján

Tulajdonképpen az előzetesen várt eredményt kaptuk. Budapest és Pest megye után az észak-dunántúli megyék következnek. Néhány Dunán-inneni, illetve alföldi megyét találunk az átlag felett is, de ezen térségek megyéi döntően az átlag alatt helyezkednek el. Átlag alatti értéket produkálnak a Balatontól délre elhelyezkedő megyék (Zala, Somogy, Tolna, Baranya) (2. táblázat).

2. táblázat Megyeszékhelyek iskolázottsága

Megyeszékhely	Iskolázottsági átlag
Veszprém (Veszprém)	2960,1250
Fejér (Székesfehérvár)	2959,7500
Győr-Moson-Sopron (Győr)	2954,7500
Vas (Szombathely)	2952,8750
Csongrád (Szeged)	2881,7500
Baranya (Pécs)	2875,2500
Heves (Eger)	2824,8750
Jász-Nagykun-Szolnok (Szolnok)	2815,7500
Borsod-Abaúj-Zemplén (Miskolc)	2807,3750
Szabolcs-Szatmár-Bereg (Nyíregyháza)	2802,1250
Somogy (Kaposvár)	2792,1250
ÁTLAG	2787,9079
Nógrád (Salgótarján)	2739,5000
Budapest	2714,6250
Békés (Békéscsaba)	2703,2500
Zala (Zalaegerszeg)	2690,2500
Komárom-Esztergom (Tatabánya)	2676,8750
Hajdú-Bihar (Debrecen)	2651,7500
Tolna (Szekszárd)	2587,8750
Bács-Kiskun (Kecskemét)	2579,3750

Forrás: Márton Sándor számítása a KSH 2011 népszámlálás alapján

A szélső értékek esetében (Budapest és Szabolcs-Szatmár-Bereg) közel két és félszeres az iskolázottsági különbség alkalmazott módszerünkkel számítva (3. táblázat). A három tábla közül ez produkál igazán meglepetést (amelyet a későbbiek során alaposabban és körültekintőbben is célszerű megvizsgálni). Budapest az átlag alatt található (Salgótarján is jobb), és Debrecen eredménye is meglepőnek tűnik, különösen, ha pl. Pécshez viszonyítjuk (s persze a Szeged – Debrecen esetében meglévő értékkülönbség is jelentős). Ugyanakkor ebben a vizsgálati kategóriában a legkisebbek a megyeszékhelyek közötti különbségek. A megyeszékhelyek iskolázottsági mutatói tehát kiegyenlítettebbek. Megállapíthatjuk, hogy a jelentős megyei különbségeket a megyeszékhelyeken kívüli egyéb települések között mutatkozó eltérések okozzák.

3. táblázat Megyék átlaga megyeszékhelyek nélkül

Megye	Iskolázottsági átlag
Pest	2256,6719
Komárom-Esztergom	2195,9476
Győr-Moson-Sopron	2062,4014
Fejér	2034,6368
Vas	1942,8302
Csongrád	1802,8898
Veszprém	1707,0683
Békés	1597,8277
Heves	1588,9402
Bács-Kiskun	1567,8792
ÁTLAG	1560,5615
Jász-Nagykun-Szolnok	1519,7138
Nógrád	1502,9173
Zala	1440,8696
Tolna	1323,9393
Borsod-Abaúj-Zemplén	1315,7493
Somogy	1264,4655
Baranya	1231,5592
Hajdú-Bihar	1227,2994
Szabolcs-Szatmár-Bereg	1121,9108

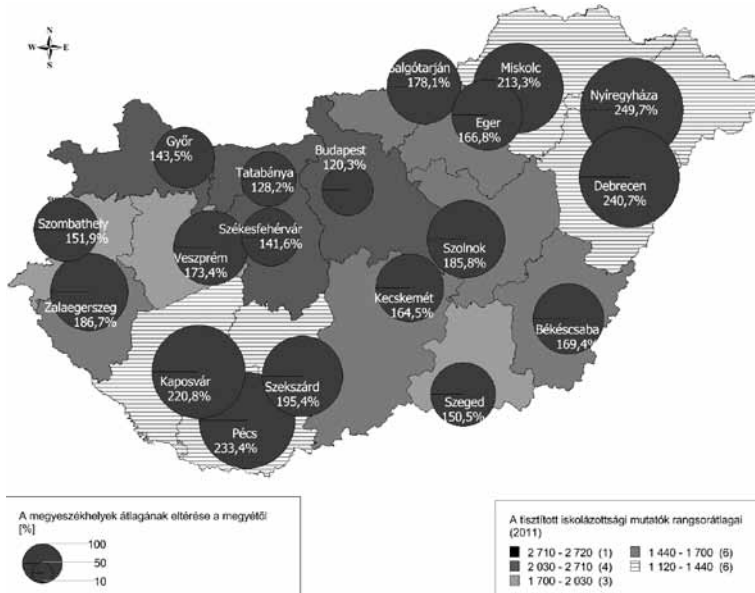
Forrás: Márton Sándor számítása a KSH 2011 népszámlálás alapján

A 2. és 3. táblázatokat összevetve megállapítható, hogy a legrosszabb értéket produkáló megyeszékhely (Kecskemét) is magasabb iskolázottsági értéket képvisel, mint a legjobb értéket mutató megyeszékhely nélküli megye (Pest). A legiskolázottabb értéket mutató megye (Pest) kétszerte jobb helyzetben van, mint a leggyengébb eredményt elérő megye (Szabolcs-Szatmár-Bereg). A megyeszékhelyek és nagyobb városok mintegy szigetszerűen emelkednek ki környezetükből iskolázottság tekintetében.

A fenti adatok egy részét térképen is ábrázoltuk. Rangsor-átlagok alapján rajzoltuk meg a megyei átlagokból a tematikus térképet. Ez a megyei átlag nem tartalmazta a megyeszékhelyek adatait. Natural break kategóriákkal ábrázoltuk az öt kategóriát, ott húzódnak a határok, ahol felismerhető határ lelhető fel az értékek között is. A megyeszékhelyek adatait erre helyeztük rá olyan módon, hogy a megyeszékhely jó értéke és a megyeszékhely nélküli megyei átlag közötti eltérést ábrázoltuk. A megyeszékhely körében látható számok %-ban jelenítik meg, hogy mennyivel jobb a megyeszékhely eredménye.

A táblák készítésekor a legalacsonyabb iskolázottsági kategória (10+X részvétel az alapfokon, ahol egy befejezett osztály sem mutatható ki) értékét átfordítottuk (negatív értéket kapott). Így ez csökkentette a három másik kategóriában egyébként összeadott, százalékos értékeket. Így a rangsorban a magas értéket elérő települések végeztek előrébb (1. térkép).

1. térkép Iskolázottsági különbségek a megyék átlagai és a megyeszékhelyek között

Forrás: Teperics Károly térképe a 2011-es népszámlálás alapján

A legiskolázottabb megyék (Pest, Esztergom-Komárom, Győr-Moson-Sopron, Fejér) esetében legkisebb a különbség a megyeszékhely és a megyei iskolázottsági átlag között. Ezen megyeszékhelyek esetében az iskolázottsági mutató jellemzően 130–150%-os értéket mutat a megyei átlaghoz viszonyítva. Az alacsony iskolázottsági értéket produkáló megyék esetében viszont szakadék látszik kirajzolódni a megyeszékhelyek és a megyei átlag között (Nyíregyháza – Szabolcs-Szatmár-Bereg, Debrecen – Hajdú-Bihar, Pécs – Baranya, Miskolc – Borsod-Abaúj-Zemplén). A különbség érzetét növeli, hogy ezek a települések Magyarország nagyobb népességű városai közé tartoznak. Az iskolázottság mellett, illetve ehhez hasonlóan, a megyék és központjaik gazdasági teljesítménye közötti eltérés is hasonló trendeket mutat, így ezekben a megyékben még inkább kirajzolódik a centrum-periféria viszonyrendszer.

Vidékfejlesztési célú felnőttképzési kezdeményezések

Az előzőekben a közoktatás és a felsőoktatás statisztikáit elemeztük. Tanulmányunk ugyanakkor a vidékfejlesztés és felnőttképzés kapcsolatát vizsgálja elsősorban. Így fontosnak tartunk megemlíteni azon vidékfejlesztési kezdeményezések közül néhányat, amelyek az elmúlt években, évtizedekben intézményi keretek között, illetve programokon keresztül igyekeztek a fejlesztés különböző szegmenseit megvalósítani. Jelen tanulmányban nem célunk a felnőttképzést részletesebben elemezni, azonban megemlítjük, hogy határozott különbség figyelhető meg elsősorban a nagyobb városokban megvalósuló, munkaerőpiacra irányuló szakmai képzések (nagyon gyakran OKJ-s képzések), valamint a vidéki, rurális, gyakran hátrányos helyzetű térségekben megvalósuló készség-, képességfejlesztést jelentő, általános felnőttképzések között (Márkus, 2014).

A *Közösségfejlesztők Egyesületének* (karöltve más szervezetekkel, egyesületekkel, például az NMI Közösségfejlesztési Osztálya, Közösségi Kapcsolat Alapítvány stb.) egyik legfontosabb célja az állampolgárok közösségi kezdeményező- és cselekvőképességének javítása. A cél megvalósítását az állampolgárok saját és a köz ügyeiben való részvételének fokozásával, az önszerveződés és a helyi cselekvés közösségi feltételeinek javításával, a demokrácia helyi intézményeinek építésével kívánja segíteni. Az 1989-ben létrehozott szervezetnek jelenleg 101 tagja van. Az Egyesület fejlesztési célterülete közé tartoznak a vidéki térségek, különösen az elzárt, hátrányos helyzetű térségek, ezek társadalmi rétegződése. A közösségfejlesztési programok, projektek – az esetek többségében – szükségszerűen kapcsolódnak a képzésekhez. A közösségfejlesztők aktivitása ugyanakkor erősen függ a mindenkori hazai és nemzetközi forrásoktól (Vercseg, 2013).

A dán vagy skandináv típusú népfőiskolák kezdetől (XIX. század közepe) legfontosabb feladatuknak a rurális térségek társadalmi csoportjainak felzárkóztatását, a helyi társadalmi problémák megoldását tűzték ki célul. A képzési profiljukban – az agrárismeretek mellett – hasonló hangsúlyt kap az általános ismeretek nyújtása, ezen kompetenciák fejlesztése. A hazai népfőiskolák többségét integráló *Magyar Népfőiskolai Társaság* eddigi 25 éves szakmai tevékenysége során számos területen bizonyította ezt. Így a vidékfejlesztésnek egyik nonformális, informális tanulási katalizátoraként értékelhetjük tevékenységét (Sz. Tóth et al., 2010). Az MNT tevékenységei közül kiemelhetjük a szociális szövetkezetek kialakítása terén tett lépéseit, valamint a Felntőtképzési Civil Hálózat megalakítását. Ez utóbbi a felntőtképzéssel foglalkozó civileket igyekszik összefogni és hálózatba szervezni. A kezdeményezés azért figyelemreméltó, mert sajnálatos módon ez, az elsődlegesen nem a munkaerőpiacra irányuló képzéseket és szolgáltatásokat folytató civilek felntőtképző tevékenysége, a munkaerőpiacra irányuló képzést folytató, piacorientált képzők mögé szorul megítélés tekintetében.

Említést kell tennünk a *Teleház mozgalomról* is. A teleházak kiépítése és a hálózat kialakítása Magyarországon az 1990-es évek közepén kezdődött. A fő cél a döntően hátrányos helyzetű, elzárt, kis települések felszerelése IKT-eszközökkel, melyek célja nyitott ház módjára szolgáltatást biztosítani a vidéken élő emberek számára. A cél nemcsak a digitális szakadék csökkentése, hanem a hátrányos helyzetű térségekben lakók információhoz juttatása, bekapcsolása a globalizálódó világba, illetve forrásgyarapítás, fejlesztési programokba pályázatok útján történő belépés. A teleházfejlesztés mozgalomszerűen alakult és több fejlesztési hullámról lehet beszámolni. 1994–1997 között 31, 1998-tól 2000 –ig 123 teleház alakult. 2007-ben indult el egy újabb program, így 2010-re kb. 360 teleház működött az országban. A teleházak nemcsak az információs társadalom kiépítéséhez járulnak hozzá a vidéki közegekben, hanem ezzel párhuzamosan a nyitott művelődést is lehetővé teszik (Nyíri, 2000).

Az elmúlt évek talán legsikeresebb vidékfejlesztő szervezetévé alakult a *Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat* (MNVH). A Hálózat meglehetősen szerteágazó tevékenységet folytat, és ehhez hasonlóan számos – a vidékfejlesztésben érdekelt – szervezettel, közösséggel, egyénnel együttműködve igyekszik célját teljesíteni. Ez az Unió elvárásra létrehozott, ám döntően alulról építkező, nyitott hálózat talán az egyik legsikeresebb kategóriájában, a vidékfejlesztés területén. Projektötletek, szakmai anyagok, rendezvények, képzések, kiállítások, információátadó napok, jó gyakorlatok szervezése, helyi termékek támogatása, az egyházak erőteljesebb bevonása a vidékfejlesztésbe – mind-mind az MNVH célja és tevékenysége. Mivel a hazai MNVH tagja az Európai Vidékfejlesztési Hálózatnak, ezért a nemzetközi,

Uniós információk is megjelennek a hazai hálózatban. A Hálózat súlyát jól példázza az MTA és az MNVH közösen létrehozott komplex vidékfejlesztési kutatási programja is.

Említésre érdemes egy meglehetősen innovatívnak mondható kezdeményezés, az ún. „örökbefogadási program”. A *Felsőoktatás és az LHH Kistérségek Együttműködési Programja*, a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség támogatásával 2009 novemberében indult. Az úgynevezett „örökbefogadási” program a 33 leghátrányosabb helyzetű kistérségre irányult (LHH). A kezdeményezés a felsőoktatás és a kistérségek partnerségén alapul, mely során egyebek mellett a felsőoktatási hallgatók szakmai gyakorlatot töltenek el egy adott kistérségben. A főbb célok:

- a kistérségben megvalósuló fejlesztések segítése, illetve elemzése;
- tartós kapcsolat kialakítása a kistérség és a szervezet (egyetem, főiskola) között;
- a leghátrányosabb helyzetű kistérségek társadalmi hálózatokhoz kapcsolódásának erősítése;
- pilot program kiterjesztésének megalapozása;
- a gazdasági és társadalmi esélyegyenlőség elősegítése a 33 LHH-ban.

Az alábbi kistérség – főiskola, egyetem párokban folyik a szakmai munka: Eszterházy Károly Főiskola – Abaúj-Hegyközi Kistérség, Eötvös Lóránd Tudományegyetem TTK – Lengyeltóti Kistérség, Eötvös Loránd Tudományegyetem TÁTK – Csengeri Kistérség, Miskolci Egyetem – Szikszói Kistérség, Kaposvári Egyetem – Tamási Kistérség, Debreceni Egyetem – Berettyóújfalui Kistérség, Budapesti Corvinus Egyetem – Encsi Kistérség. Partner: Nemzeti Fejlesztési Ügynökség (*Németh et al*, 2013).

A korábbi regionális képző központok átalakulásával jött létre a *Türr István Képző és Kutató Intézet* (TKKI), mely az Emberi Erőforrások Minisztériumának (EMMI) felnőttképzési és módszertani háttérintézeteként elsősorban komplex társadalomfejlesztéssel foglalkozik. A társadalmi felzárkózás, a mélyszegénység megszüntetése és az esélyegyenlőség terén európai uniós és hazai finanszírozású projektjeik főként az álláskeresőket, alacsony végzettségűeket, megváltozott munkaképességűeket segítik a felzárkózásban. A programok kidolgozásában és megvalósításában a TKKI meghatározó szerepet tölt be, így jelenleg e témában a legkompetensebb szereplők között tartják számon Magyarországon. Szolgáltatásaikkal, 1500 képzésükkel és a különböző projekteken dolgozó közel 3000 külsős szakemberrel évente több mint ötvenezer embert érnek el.

Az intézet szakmai orientációjában a társadalmi felzárkózás és innováció, a vidékfejlesztés immanensen jelen van. A TKKI küldetésének tekinti az etnikai csoportok és az eltérő társadalmi státuszú rétegek közötti határok megszüntetését, valamint a területi és társadalmi különbségek csökkentését. Mindennek szellemében törekszenek a romák foglalkoztatásának, integrációjának elősegítésére, valamint a felzárkózáspolitikai programok kidolgozásának támogatására. A TKKI innovatív és komplex szemléletével az ország számos településén megvalósuló és mintaként szolgáló összetett programokat valósít meg. Az Intézet fontos hazai társadalmi innovátor szervezet, hiszen a legszélesebb körben működik együtt minden típusú területi szolgáltatóval: alap- és felsőfokú oktatási intézményekkel, szociális szervezetekkel, egyházakkal, valamint az önkormányzatokkal, kistéleplési és nagyvárosi, illetve megyei szinten is (*TKKI*, 2012).

A vidékfejlesztési szakpolitika irányításával megvalósuló felnőttképzések

Az Integrált Községi Szolgáltató Tér (IKSZT) program

A korábbi Vidékfejlesztési, ma már Földművelésügyi Minisztérium háttérintézményeként működik a Nemzeti Agrárszaktanácsadási Képzési és Vidékfejlesztési Intézet (NAKVI). Az Intézet számos olyan kezdeményezést, programot indított, illetve koordinál, amely a hazai vidékfejlesztés területén fejlesztő, vagy éppen hiánypótló szerepet tölt be. Az Intézet ma már túllép a csak mezőgazdasági ismeretek átadására vonatkozó tevékenységén, és több programja a vidékfejlesztés szélesebb körű innovációját valósítja meg. Ezek közül kiemelkedő az Integrált Községi Szolgáltató Tér (KSZT) program. A vidékfejlesztési program egyik legsikeresebb intézkedése a vidéki alapszolgáltatások bővítése, azon belül is a többfunkciós szolgáltató terek létrehozása és működtetése. A közelmúltban 427 vidéki település Integrált Községi és Szolgáltató Tere, azaz IKSZT-je kezdte meg a működését. A kezdeményezés alapvetően egy olyan komplex kormányzati intézkedést jelent, amely támogatást nyújt a vidéki kistelepülések többnyire kihasználatlan, leromlott infrastruktúrájú, elavult községi és közművelődési épületeinek felújítására, korszerűsítésére, melynek célja a helyi kezdeményezések, csoportok, szervezetek tevékenységeinek befogadása, támogatása. Így az IKSZT nem pusztán fizikai építkezés, hanem lehetőség arra, hogy a vidéki közösségek méltó környezetben élhessék meg hagyományaik, teret kapjanak önszerveződő képességük kiteljesítéséhez, önmaguk folyamatos megújulásához. A program a hasonló korábbi kezdeményezésekre építve indult, felismerve azt, hogy a helyi közösségek megerősítése nélkül nem képzelhető el fenntartható társadalmi-gazdasági fejlődés. A program egyik kiemelt célja – hiszen mindehhez alapfeltétel – a vidéki lakosok, főként a fiatalok helyben tartása.

A magyar vidék népességmegtartó képessége szempontjából elengedhetetlen, hogy a települési alapszolgáltatások minél jobb minőségben és minél szélesebb körben legyenek elérhetőek, lehetőleg egy épületben. A kulturális kínálat, a szolgáltatások új szemléletű szervezése lehetőséget adhat a vidéki települések megújulására, a társadalmi összetartás erősítésére; mindehhez teret adhat, szervező központot jelenthet az IKSZT.

A programban egy település legfeljebb 200 ezer euró összegben pályázhatott IKSZT kialakítására és működtetésére. A pályázati folyamatot a Vidékfejlesztési Minisztérium mint az EMVA társfinanszírozással megvalósuló vidékfejlesztési program (ÚMVP, illetve Darányi Ignác Terv) végrehajtásáért felelős Irányító Hatóság (IH) irányítja. Az IKSZT program kialakításában és koordinációjában két háttérintézmény, a szakmai működtetésért felelős Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet (NAKVI), valamint a beruházási, pénzügyi támogatási keretért felelős Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MVH) vesz részt.

Az első, 2010. október 15-én átadott úrhidai IKSZT-t 2014 tavaszára több mint 400 követte, így a támogatást elnyert 635 település több mint kétharmadán, immár 427 településen kezdte meg egy-egy IKSZT a működését. A beruházásokra összesen több mint 15 milliárd forint európai uniós támogatást használtak fel, így pusztán a számokból is látható, hogy ez a kezdeményezés vált az elmúlt évtizedek legjelentősebb vidéki közösségépítési és szolgáltatásfejlesztési programjává.

Az IKSZT-k számos kötelező szolgáltatást nyújtanak, mint az ifjúsági és közművelődési programok szervezése, könyvtár üzemeltetése, a közösségi hozzáférés biztosítása

az internethez vagy az információszolgáltatás a helyi vállalkozások számára. A program ugyanakkor lehetőséget ad a településeknek arra, hogy a kötelező szolgáltatásokon túlmenően a helyi igényekre szabják az IKSZT funkcióit, így további különféle szolgáltatásokat is elláthatnak az egészségfejlesztéstől a munkaerő-piaci információnyújtáson és postai szolgáltatásokon át a közösségfejlesztési folyamatok segítéséig.

Annak érdekében, hogy ezen szolgáltatásokat az IKSZT-k az egész országban egységesen magas színvonalon nyújthassák, a NAKVI szakmai, módszertani támogatást nyújt, amelynek formái a kisebb létszámú, frontális és tréning jellegű módszereket is alkalmazó, akkreditált képzési programoktól (közösségi animátor képzés) a kisebb csoportos, nemformális eseményeken át (Helyi Aktivációs Műhelynap), országos nagyrendezvényig (III. Országos IKSZT Találkozó) terjednek. Az elmúlt évben indította el a NAKVI közösségi animátorképzés-sorozatát, amely hatósági képzésként jelenik meg az IKSZT munkatársak számára, de elsősorban gyakorlatorientált ismeretek átadásán keresztül próbál segítséget nyújtani a mindennapi munkához. A jogi és ügyviteli, vidékfejlesztési, informatikai ismeretek mellett a közösségfejlesztés és kultúráközvetítés módszertanával a szolgáltatásfejlesztéshez nyújt aktuális ismereteket, amely felkészíti őket arra, hogy a településük aktív közösségével együtt úgy alakíthassák ki az IKSZT feladatait, szolgáltatásait és szerkezetét, hogy az a helyi igényekre, szükségletekre reagálva, fenntartható módon szolgálja a szolgáltatást igénybe vevők elvárásait, szükségleteit. A jelenleg már kifejezetten IKSZT-kben lebonyolított képzés a visszajelzések szerint gyakorlatias, hasznos információt nyújtott a több mint 150 résztvevő IKSZT munkatárs számára.

Vidékfejlesztéshez kapcsolódó egyéb képzések

A vidékfejlesztés fő célkitűzése a vidéki népesség életminőségének javítása, ezen térségek, települések népességmegtartó erejének fokozása, és a megélhetési lehetőségek bővítése. Ennek érdekében kiemelt figyelmet fordít a vidéki környezet minőségét befolyásoló szereplők, a mezőgazdasági és erdészeti ágazatban dolgozók tájékoztatására, képzésére, ismeretszerzési lehetőségeik biztosítására. Az oktatás, képzés, felnőttképzés segítségével igyekszik bővíteni a foglalkoztatást, növelni a versenyképességet. Az élethosszig tartó tanulást a folyamatos technológiai fejlődés, a társadalmi és a gazdasági folyamatok változó igényei és új kihívásai teszik szükségessé.

Az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból támogatott képzések

Az intézkedés általános célja az agrárágazatban dolgozók szaktudásának növelése annak érdekében, hogy versenyképességük és gazdálkodásuk fenntarthatósága javuljon. Az intézkedés keretében a mezőgazdasági termelők és erdőgazdálkodók részére nyújtott, iskolarendszeren kívüli szakmai képzések, tanfolyamok, gyakorlati bemutatóval egybekötött tájékoztató programok és az ügyfélszolgálati tájékoztatás támogathatók, amelyek hozzájárulnak az érintettek versenyképességének fokozásához, a vállalkozásuk összteljesítményének növeléséhez, a kölcsönös megfeleltetés és egyéb követelmények és előírások megismeréséhez és az azoknak való megfeleléshez, új vállalkozások elindításához, a mezőgazdasági és mezőgazdaságon kívüli tevékenységek diverzifikálásához.

A Képző Szervezetek Katalógusa

Az ÚMVP Irányító Hatósága által meghirdetett, az ÚMVP I. és II. intézkedéscsoportjaihoz kapcsolódó képzésekben részt venni szándékozó Képző Szervezetek (KSZ) kataló-

gusába 2008 őszén jelentkezhetnek az agrárszakképzéssel foglalkozó iskolák, intézmények, szervezetek; önállóan, vagy konzorciumi formában. Az intézkedés keretében a mezőgazdasági termelők és erdőgazdálkodók részére nyújtott, iskolarendszeren kívüli szakmai képzések, tanfolyamok támogathatók, amelyek hozzájárulnak az érintettek versenyképességének fokozásához, a vállalkozásuk összteljesítményének növeléséhez, a különböző előírások megismeréséhez és azoknak való megfeleléshez, új vállalkozások elindításához, a mezőgazdasági és mezőgazdaságon kívüli tevékenységek diverzifikálásához. Az ÚMVP 111.3. számú képzési alintézkedése megvalósításának céljából 2009-ben 39 darab ÚMVP Képző szervezetet jelöltek ki. Későbbi átalakulások és szervezeti összeolvadások következtében jelenleg 37 Képző Szervezet szerepel a katalógusban. Ezek az ország egész területét lefedik. A Képző szervezetek valójában közel 120 szervezetet takarnak, mivel a képzők közül 22 konzorciális formában működik.

Az ország különböző területein található Képző Szervezetek, és 340 településen, több mint 500 képzési helyszín révén az országban bárhol elérhető valamely képzés az érdeklődők számára (2. térkép).

2. térkép

Forrás: NAKVI

Összegzés

A hazai vidékfejlesztés többszereplős folyamatában egyre erősödő kapcsolódások, hálózatok, együttműködések alakulnak ki. Ebben a folyamatban a képzésnek (felnőttképzésnek) rendkívül fontos szerep jutott, hiszen a rurális térségek tudás- és információhiánya az egyik legégetőbb probléma. A másik, ilyen mértékben jelenlévő nehézség a vidéki térségek tudás-abszorbeáló, illetve tudásmegosztó képességének hiányosságai.

A sokszínű, szporadikus kezdeményezések mellett nélkülözhetetlen a strukturális, rendszer- és makroszintű támogató- és fejlesztő rendszer kialakítása, hiszen az említett kezdeményezések nem minden esetben kapcsolódnak egymáshoz, így nem beszélhetünk szinergiáról és nem alkotnak koherens rendszert sem. Ráadásul a hátrányos vagy halmozottan hátrányos térségekben a probléma nagysága meghaladja a kezdeményezések hatókörét.

A röviden bemutatott kezdeményezések és szervezetek többségére jellemző az alulról szerveződés, ennek számos előnyével és sérülékenységgel. Az előnyök között a társadalmi párbeszédet, az „alul” megfogalmazott valós igények megjelenését említhetjük, míg a nehézségek közül jellemzően a programok szűkös pénzügyi forrásait, az ebből fakadó megvalósulási nehézségeket, valamint a fenntarthatóságot említhetjük. A problémák közé tartoznak az elkezdett, egy-két éves fejlesztések megtorpanása, sok esetben megszűnése. Szintén jelen van az esetlegesség, a tervszerűség hiánya.

Alapos képzési helyzetfeltárás nélkül a képzések, fejlesztések iránya, szintje is torzó eredményeket szül. Az alaposabban vizsgált LEADER-programban a képzések szerepe tovább erősödhet, példának tekintve az osztrák LEADER koncepciót, amely elképzelésben a vidéki térségek képzése és tanulása a legfontosabb, minden mást megelőző LEADER elem, s melynek eredményeként a LEADER térségeket tanuló régiókká nyilvánították.

IRODALOM

ERDEI GÁBOR & KOTICS JÓZSEF (2014): *A helyi tudás szerepe és lehetősége a lokális társadalom- és gazdaságfejlesztésért a perifériális rurális térségekben*. Kézirat. Debreceni Egyetem, Neveléstudományok Intézete, Debrecen.

KATONÁNÉ KOVÁCS JUDIT (2011): Gondolatok a LEADER programról. In: *A falu*, 2011 ősz-tél XXVI. évf. 3-4 sz. pp. 27-37.

MÁRKUS EDINA (2014): *Az általános célú felnőttek képzést végző intézmények és programjaik regionális megközelítésben*. Kézirat. Debreceni Egyetem, Neveléstudományok Intézete, Debrecen.

NÉMETH NÁNDOR ET AL. (2013): *A fejlesztési források szerepe a leszakadó térségek dinamizálásában – értékelési jelentés*. Hétfő Elemző Központ – Pannon Elemző – Budapest Intézet – Revita Alapítvány. Budapest.

NYÍRI KRISTÓF (2000): *Információs társadalom és nyitott művelődés*. MTA Filozófia Intézet, Budapest.

SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI IRÉN ET AL. (2013): A hazai vidéki térségeink társadalmi és gazdasági innovációt befogadó képessége. In: *Vidékkutatás 2012-2013*, MTA KRTK, Budapest.

SZ. TÓTH JÁNOS, KERESZTESI JÓZSEF, MIHÁLYFI MÁRTA, NAGY JÚLIA & NAGYNÉ KISS MÁRIA (2010): *Művelt nép – emelkedő ország*. Magyar Népfőiskolai Társaság, Budapest.

TÜRR ISTVÁN KÉPZŐ ÉS KUTATÓ KÖZPONT (2012) *Intézetünk – küldetésünk*. TKKI, Budapest.

VELKEY GÁBOR, NAGY GÁBOR, NAGY ERIKA & TÍMÁR JUDIT (2013): A „vidékiségből” adódó marginalizálódás társadalmi, gazdasági, települési/térségi összetevői, konfliktusai, okai és a feloldás, kezelés lehetőségei. In: *Vidékkutatás 2012-2013*, MTA-KRTK, Békéscsaba.

VERCSEG ILONA (2013): Társadalmi tanulás – közösségi tanulás. *Parola* 4. sz. Budapest.